

وضعیت رشد شاخص‌های اقتصادی و ظرفیت‌های ۲۰۲۶ در عراق و فرصت‌های سرمایه

گذاری

مقدمه

عراق بازاری با تقاضای انباشته و ظرفیت رشد بالا، اما ریسک اجرای بالا است. موتور اقتصاد هنوز نفت است: در برآورد بانک جهانی برای ۲۰۲۵، نفت حدود ۵۳٪ تولید ناخالص داخلی واقعی، ۸۸٪ درآمد دولت و ۹۱٪ صادرات کالا را تشکیل می‌دهد؛ بنابراین رشد کل اقتصاد به تولید، صادرات و قیمت نفت حساس می‌ماند. فرصت اصلی از جایی شکل می‌گیرد که این وابستگی به یک شکاف سرمایه‌گذاری تبدیل می‌شود: برق، آب، حمل‌ونقل، مسکن، کشاورزی و خدمات شهری، همراه با زنجیره‌های پایین‌دستی نفت و گاز.

روند شاخص‌های کلیدی

-رشد: تصویر کوتاه‌مدت نوسانی است. بانک جهانی در چشم‌انداز آوریل ۲۰۲۶، رشد واقعی GDP را برای ۲۰۲۵ حدود منفی ۰٫۷٪ و برای ۲۰۲۶ منفی ۸٫۶٪، سپس برای ۲۰۲۷ حدود ۱۰٫۷٪ و ۲۰۲۸ حدود ۳٫۵٪ پیش‌بینی کرده است؛ این ارقام بیش از آنکه یک روند پایدار را نشان دهند، حساسیت عراق به اختلال صادرات نفت و سپس اثر بازگشت تولید را نشان می‌دهند.

-رشد غیرنفتی IMF: رشد غیرنفتی را در دوره ۲۰۱۸-۲۰۲۳ فقط به‌طور متوسط ۱٫۳٪ گزارش می‌کند و در سناریوی سیاستی منفعل، رشد بالقوه میان‌مدت غیرنفتی را حدود ۳-۴٪ می‌داند؛ این شکاف میان ظرفیت جمعیتی و بهره‌وری، مهم‌ترین فضای فرصت است.

-جمعیت و نیروی کار: جمعیت جوان هم فرصت بازار مصرف و نیروی کار است و هم فشار اجتماعی. IMF برآورد می‌کند اگر سالانه بیش از ۷۸۰ هزار نفر جدید وارد بازار کار شوند و بیش از ۹ میلیون جوان عراقی تا ۲۰۳۳ به سن کار برسند؛ برای کاهش بیکاری به تک‌رقمی، رشد سالانه‌ای دست‌کم حدود ۵٫۵٪ لازم خواهد بود.

- بهره‌وری و سرمایه‌گذاری: سهم سرمایه‌گذاری از GDP از اوج ۲۶٪ در ۲۰۱۵ به حدود ۱۰٪ در متوسط ۲۰۲۰-۲۰۲۳ افت کرده است. بهره‌وری نیروی کار نیز طی دو دهه تقریباً ثابت مانده؛ بنابراین پروژه‌هایی که هم سرمایه‌گذاری و هم انتقال فناوری و مهارت ایجاد کنند، ارزش راهبردی بیشتری دارند .

- مالیات عمومی: افت درآمد نفتی، اجرای ناقص سرمایه‌گذاری عمومی و رشد هزینه‌های جاری، ریسک تأخیر پرداخت و انباشت بدهی به پیمانکاران را بالا می‌برد. بانک جهانی نسبت بدهی به GDP را در سناریوی پایه برای ۲۰۲۸ حدود ۶۸،۲٪ برآورد کرده است .

- فقر و ذخایر خارجی: نرخ فقر ملی در ۲۴/۲۰۲۳ به ۱۷،۵٪ رسیده، اما شوک‌های نفتی و اختلال واردات غذا می‌تواند فشار را بر مصرف خانوار برگردانند. در مقابل، ذخایر ارزی بانک مرکزی در فوریه ۲۰۲۶ حدود ۹۸،۷ میلیارد دلار، معادل پوشش ۱۱ ماه واردات، گزارش شده است .

ظرفیت‌های فرصت‌محور

- برق، گاز و انرژی‌های مکمل

کمبود برق، تلفات شبکه و وابستگی به گاز وارداتی، هم محدودیت رشد و هم بازار خدمات مهندسی ایجاد می‌کند. فرصت‌ها شامل نیروگاه‌های گازسوز با راندمان بالاتر، جمع‌آوری گاز همراه، شبکه انتقال و توزیع، کنتور و مدیریت تقاضا، ذخیره‌سازی و پروژه‌های خورشیدی توزیع‌شده است. این حوزه باید با مدل درآمدی و تضمین پرداخت دقیق طراحی شود؛ زیرا کمبود نقدینگی و تصمیم‌گیری غیرسریع می‌تواند زمان‌بندی پروژه را تغییر دهد .

- زیرساخت، مسکن و بازسازی شهری

برآورد رسمی نقل‌شده توسط اداره تجارت آمریکا، نیاز عراق را در ۲۰۱۸ برای زیرساخت، انرژی، آموزش، سلامت و کسب‌وکار کشاورزی حدود ۸۸ میلیارد دلار می‌دانست و دولت نیز برنامه ساخت یک میلیون واحد مسکونی را اعلام کرده بود. این برآورد قدیمی

است و نباید به عنوان اندازه بازار امروز استفاده شود، اما جهت شکاف سرمایه‌گذاری را به خوبی نشان می‌دهد. فرصت مناسب‌تر، بسته‌های یکپارچه شامل طراحی، تأمین مالی، ساخت، بهره‌برداری و نگهداری است؛ نه صرفاً فروش تجهیزات .

- حمل‌ونقل، لجستیک و اتصال منطقه‌ای

موقعیت عراق میان خلیج فارس، ترکیه، ایران، اردن و عربستان، ظرفیت تبدیل شدن به گره توزیع منطقه‌ای را ایجاد می‌کند. توسعه گذرگاه‌های مرزی، بنادر خشک، انبارداری، زنجیره سرد، فرودگاه‌ها و خدمات لجستیک دیجیتال از فرصت‌های قابل بررسی است. اداره تجارت آمریکا به برنامه‌های توسعه پیوندهای فرامرزی با چند کشور همسایه و افزایش ظرفیت فرودگاهی اشاره می‌کند .

- کشاورزی، غذا و مدیریت آب

وابستگی بالا به واردات غذا، کمبود آب و ضعف زیرساخت سردخانه، فضای مشخصی برای بهره‌وری آب، آبیاری نوین، گلخانه، بذر و نهاده، فراوری و بسته‌بندی، سردخانه و توزیع ایجاد می‌کند. در این بخش، فرصت واقعی بیشتر در زنجیره ارزش است تا تولید خام؛ چون ریسک آب، زمین، قیمت و واردات باید هم‌زمان مدیریت شود. وابستگی غذایی عراق و ریسک اختلال واردات در چشم‌انداز بانک جهانی صراحتاً برجسته شده است .

- تولید و جایگزینی واردات

بازار داخلی بزرگ و واردات‌محور، امکان تولید محلی در مصالح ساختمانی، دارو و تجهیزات پزشکی، صنایع غذایی، لوازم خانگی، بسته‌بندی و قطعات را فراهم می‌کند. کمیسیون ملی سرمایه‌گذاری عراق نیز ساخت‌وساز، تولید، کشاورزی، گردشگری، مسکن، مخابرات و سلامت را از حوزه‌های فرصت معرفی می‌کند؛ این ادعا را باید در هر پروژه با داده تقاضا و مزیت هزینه مستقل راستی‌آزمایی کرد .

- سلامت، آموزش فنی و خدمات دیجیتال

ترکیب جمعیت جوان، کمبود اشتغال و ضعف مهارت‌های منطبق با نیاز بنگاه‌ها، بازار آموزش فنی و حرفه‌ای، خدمات سلامت، سلامت دیجیتال، پرداخت و تجارت الکترونیکی را تقویت می‌کند. IMF تقویت آموزش فنی و حرفه‌ای، ساده‌سازی مقررات کار و توسعه بخش خصوصی را بخشی از اصلاحات لازم می‌داند؛ از این رو مدل‌های مشارکت با کارفرما و نهاد عمومی از مدل صرفاً آموزشی جذاب‌ترند.

• گردشگری زیارتی و خدمات پیرامونی

گردشگری زیارتی می‌تواند تقاضا برای هتل، حمل‌ونقل، غذا، خرده‌فروشی، سلامت و پرداخت را بالا ببرد؛ اما به امنیت، زیرساخت شهری و تحولات منطقه‌ای حساس است. بانک جهانی نیز اختلال در گردشگری مذهبی را یکی از کانال‌های آسیب به بخش غیرنفتی در سناریوی تشدید درگیری می‌داند.

ریسک‌هایی که باید در مدل فرصت وارد شوند

- ریسک نفت و بودجه: کاهش تولید یا صادرات نفت می‌تواند هم رشد و هم توان پرداخت دولت را سریعاً کاهش دهد.
- ریسک حکمرانی و مقررات: IMF بوروکراسی، فساد، ابهام مقررات و ضعف اجرای قراردادها را مانع رشد بخش خصوصی می‌داند.
- ریسک پرداخت و تأمین مالی: اعتبار بخش خصوصی محدود است و دو بانک دولتی بخش عمده دارایی‌ها و سپرده‌ها را در اختیار دارند؛ ساختار تأمین مالی پروژه باید از ابتدا سناریوی تأخیر پرداخت را پوشش دهد.
- ریسک امنیت و جغرافیا: اختلال در مسیرهای نفت، بنادر، مرزها و جابه‌جایی می‌تواند به‌طور هم‌زمان هزینه و تقاضا را تغییر دهد.
- ریسک اجرای محلی: استفاده از شریک عراقی معتبر، بررسی مالکیت زمین، مجوزها، مالیات، گمرک، بانک و سازوکار حل اختلاف، جزء طراحی کسب‌وکار است. کمیسیون ملی سرمایه‌گذاری نیز نقش شریک محلی را در شناخت بازار و مسیرهای قانونی و بانکی برجسته می‌کند.

اولویت های پیشنهادی برای ورود

۱. اولویت بالا: خدمات و تجهیزات برق، گاز همراه، آب، لجستیک و زنجیره سرد؛ چون مستقیماً به گلوگاه‌های رشد متصل‌اند .
۲. اولویت متوسط رو به بالا: تولید مصالح، غذا، دارو و تجهیزات پزشکی؛ به شرط داشتن مزیت هزینه، توزیع محلی و قرارداد خرید .
۳. اولویت انتخابی: مسکن، گردشگری، سلامت و آموزش؛ جذابیت تقاضا بالاست اما به مجوز، امنیت، مکان و قدرت خرید حساس‌ترند .
۴. رویکرد ورود: ابتدا پروژه کوچک یا پایلوت با شریک محلی و درآمد ارزی/قراردادی، سپس توسعه مرحله‌ای؛ از اتکا به فروش صرف به دولت یا فرض ثبات پرداخت پرهیز شود. این توصیه از ریسک‌های پرداخت، مقررات و نقش شریک محلی در بازار عراق ناشی می‌شود .

نتیجه

عراق را نباید فقط «اقتصاد نفتی پرریسک» یا فقط «بازار بازسازی» دید. فرصت پایدارتر در تبدیل درآمد نفتی و تقاضای عمومی به زیرساخت و خدماتی است که بهره‌وری غیرنفتی را بالا می‌برند. IMF برآورد می‌کند اصلاحات هماهنگ در حکمرانی، مقررات، اعتبار و بازار کار می‌تواند رشد میان‌مدت را به‌طور محسوسی افزایش دهد؛ برآوردهای آن برای بسته اصلاحی حدود ۴-۴٫۵ واحد درصد اثر رشد را نشان می‌دهد، اما این عدد سناریویی و مبتنی بر تجربه منطقه است، نه پیش‌بینی قطعی عراق. بنابراین جذاب‌ترین فرصت‌ها آنهایی هستند که هم نیاز واقعی عراق را حل کنند و هم در برابر شوک نفت، تأخیر بودجه و ضعف اجرا، قرارداد و جریان نقدی مقاوم داشته باشند.